

Sustainable Development and Foreign Investment; A Comparative Approach in Iranian Law and International Economic Law

Mohammad Reza Zangiabadi ^۱

Mohammad Mahdi Zarei ^۲

- 1- PhD student in Jurisprudence and Law, Faculty of Theology, University of Mazandaran, Babolsar, Iran.
- 2- Assistant Professor of Jurisprudence and Law, Mazandaran University, Babolsar, Iran.

Abstract.

Sustainable development, as a solution, tries to compensate for the destructive effects that the expansionist and anti-nature approach of man has left on the planet, and to achieve this, it has used the three main components of economic development, social welfare, and environmental protection. Achieving sustainable development also requires the existence of sufficient resources, including "foreign investment," which can provide employment, production, and a productive economy. The Islamic Republic of Iran, with its strategic regions and abundant capacities, is one of the suitable platforms for attracting foreign investors. The present study was developed using a descriptive-analytical method and based on reliable library sources and statutory laws, and it has expressed the importance of foreign investment in international economic law. In explaining the commonality or non-commonality of sustainable development and foreign investment, the "intermediate theory" should be considered; In such a way that accepting the view of incompatibility between this component will have no result except the spread of poverty and backwardness, and on the other hand, reckless and blind attraction of foreign investment may also deprive future generations of the possibility of exploiting natural resources. The results of this research show that the Iranian legislator, taking into account international documents and treaties on sustainable development, has always tried to adopt laws facilitating the achievement of a basic strategy in the field of attracting foreign capital in the field of supporting foreign investment and in order to achieve sustainable development, but major obstacles such as sanctions and non-compliance by some foreign parties have prevented this noble goal from being fully realized. In addition, it is necessary for the government and those in charge of the matter, in order to provide suitable conditions for attracting foreign capital, to first emphasize the development-oriented nature of foreign investment and then, with careful planning, to direct this investment towards sustainable development and sustainable expansion.

Keywords: Sustainable development, foreign investment, endogenous and exogenous development, Makoran region.

---

¹ - Mr.zangiabadi68@yahoo.com

² - m.zarei@umz.ac.ir

توسعه پایدار و سرمایه‌گذاری خارجی؛ رویکردی تطبیقی در

حقوق ایران و حقوق بین‌الملل اقتصادی

محمدرضا زنگی‌آبادی^۱

محمد مهدی زارعی^۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۰/۰۴ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۲/۲۱

چکیده

توسعه پایدار به عنوان یک راه حل، سعی دارد آثار مخربی را که رویکرد توسعه طلبانه و طبیعت‌ستیز انسان در کره زمین برجای گذاشته جبران نماید و برای رسیدن به این مهم از سه مؤلفه اصلی توسعه اقتصادی، رفاه اجتماعی و حفاظت از محیط زیست استفاده نموده‌است. رسیدن به توسعه پایدار نیز مستلزم وجود منابع کافی از جمله «سرمایه‌گذاری خارجی» است که می‌تواند زمینه‌های اشتغال، تولید و اقتصاد مولد را فراهم نماید. جمهوری اسلامی ایران با دارا بودن مناطق استراتژیک و با ظرفیت‌های فراوان، یکی از بسترهای مناسب برای جذب سرمایه‌گذاران خارجی است. پژوهش حاضر به روش توصیفی-تحلیلی و با استناد به منابع معتبر کتابخانه‌ای و قوانین موضوعه تدوین گردیده و اهمیت سرمایه‌گذاری خارجی در حقوق بین‌الملل اقتصادی را بیان نموده است. در تبیین اشتراک یا عدم اشتراک توسعه پایدار و سرمایه‌گذاری خارجی باید قائل به «نظریه بینابین» بود؛ به نحوی که پذیرش دیدگاه ناسازگاری میان این مؤلفه، رهاوردی جز گسترش فقر و عقب‌ماندگی نخواهد داشت و از سوی دیگر، جذب بی‌پروا و کورکورانه‌ی سرمایه‌گذاری خارجی نیز ممکن است امکان بهره‌برداری از منابع طبیعی را از نسل‌های آینده سلب نماید. از نتایج این پژوهش اینگونه برآمده است که قانونگذار ایران با عنایت به اسناد و معاهدات بین‌المللی توسعه پایدار، همواره سعی داشته در زمینه حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی و به منظور تحقق توسعه پایدار، قوانینی تسهیل‌گر برای دستیابی به یک راهبرد اساسی در زمینه جذب سرمایه‌های خارجی تصویب نماید لکن موانع بزرگی همچون تحریم و بدعهدی برخی طرف‌های خارجی باعث شده‌است که این هدف والا به صورت کامل محقق نگردد. افزون بر این، ضرورت دارد که دولت و متولیان امر، برای فراهم نمودن شرایط مناسب برای جذب سرمایه‌های خارجی، نخست بر توسعه محور بودن سرمایه‌گذاری خارجی تأکید نمایند و سپس با برنامه‌ریزی‌های دقیق، این سرمایه‌گذاری را به سمت توسعه پایدار و پایداری توسعه سوق دهند.

واژگان کلیدی: توسعه پایدار، سرمایه‌گذاری خارجی، توسعه درون‌زا و برون‌زا، منطقه مکران.

^۱ - دانشجوی دکتری، گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی، دانشکده الهیات، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران.

^۲ - استادیار، گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی، دانشکده الهیات، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران.

مقدمه

توسعه پایدار مؤلفه‌ای است که پس از جنگ جهانی دوم و به تبع رشد فزاینده تکنولوژی و افزایش سریع جمعیت در جهان به عنوان یک راه حل مطرح شد تا هم زمان با این تغییرات شگرف، بتواند آثار مخربی را که رفتارهای توسعه‌طلبانه انسان در طبیعت پیرامون برجای می‌گذارد تعدیل نماید. در این رهگذر سه ضلع «توسعه اقتصادی»، «رفاه اجتماعی» و «حفاظت از محیط زیست» مثلث توسعه پایدار را ترسیم نموده است. از سوی دیگر، عوامل متعددی سبب بروز و ظهور توسعه پایدار می‌شود که سرمایه‌گذاری خارجی یکی از این عوامل می‌باشد.

جمهوری اسلامی ایران همانند سایر کشورهای در حال توسعه برای رسیدن به توسعه پایدار برنامه‌های مدون و قوانین مصرّحی پیش‌بینی کرده است؛ اما آنچه که ایران را از سایر کشورهای مزبور متمایز کرده، دارا بودن مناطق استراتژیک، منابع سرشار طبیعی و ظرفیت‌های فراوانی است که می‌توانند بسترهای مناسب را برای جذب سرمایه‌گذاران خارجی فراهم آورند. اما سال‌هاست که ایران در زمینه جذب سرمایه‌گذاری خارجی با چالش‌های متعددی نظیر تحریم و محرومیت از تبادلات تجاری در عرصه بین‌المللی مواجه بوده است و همین امر، تا حدودی توسعه پایدار را در برخی مناطق ایران به تعویق انداخته است. از این رو، ضرورت واکاوی و مقارنه دو مؤلفه توسعه پایدار و سرمایه‌گذاری خارجی از دیدگاه حقوق بین‌الملل اقتصادی و حقوق داخلی ایران به منظور بهبود قوانین این حوزه احساس می‌شود.

پس از بررسی ادبیات موضوع مشخص شد که در خصوص موضوع مورد بحث، پژوهش‌های متنوعی انجام شده است. کریمی هسنیجه و آقای (۱۳۸۶) در پژوهشی با عنوان «تأثیر آزادسازی تجارت بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی» با رویکردی اقتصادی، بیان داشته‌اند که در مسیر پیشرفت اقتصادی دنیا، رشد اقتصادی زمانی می‌تواند مداومت داشته باشد که این امکان برای همه کشورها فراهم باشد که فعالیت‌های جدید خود را گسترش دهند و از این رهگذر در بازارهای بین‌المللی سهم مناسبی حاصل نمایند. از این حیث، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌تواند نقش مهمی ایفا نماید.

جهانی‌پور و توحیدی (۱۳۹۹)، در پژوهشی با عنوان «جایگاه توسعه پایدار در حقوق بین‌الملل با تأکید بر رویه دولت‌ها»، بیان داشته است که توسعه پایدار در صحنه جهانی تبدیل به یک گفتمان رایج گردیده و پس از مصوب شدن هدف‌های توسعه پایدار در اجلاس ۲۰۱۵ سران سازمان ملل متحد به یک برنامه گسترده و همه‌جانبه تبدیل شد که در زوایای گوناگون نیز مورد توجه دولت‌ها بوده است. علی‌رغم اینکه پرسش‌ها و ابهامات زیادی پیرامون توسعه پایدار وجود دارد لکن این موضوع جایگاه مشخصی در حوزه حقوق بین‌الملل پیدا کرده است. حسینی‌گلزار، (۱۳۹۶)، در کتاب جایگاه توسعه پایدار در حقوق بین‌الملل سرمایه‌گذاری، پس از تفکیک میان سرمایه‌گذاری مستقیم و غیرمستقیم، بیان داشته است که سرمایه‌گذاری غیرمستقیم از دو رهگذر حاصل می‌شود؛ نخست، از طریق خرید اوراق سپرده بانک‌های خارجی و نیز خرید اوراق قرضه و سهام شرکت‌ها و دوم، به وسیله تأمین سرمایه نقدی نظیر خرید سهام خاص که برای خارجی‌ها عرضه می‌گردد.

نیکبخت و همکاران (۱۳۹۹)، در پژوهش «رویکردی حقوقی به ترتیبات نوین در معاهدات سرمایه‌گذاری و تأثیر آن بر توسعه پایدار»، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را به عنوان یک شاه‌رگ اصلی در پیشرفت اقتصادی کشورها بیان نموده و اذعان داشته‌اند که امروزه همه کشورها به این امر نیازمند می‌باشند. راه اصلی ورود سرمایه را باید معاهدات فی مابین دولت‌ها دانست که به صورت دوجانبه یا چندجانبه منعقد می‌گردند. با عنایت به گستره‌ی حاکم بر سرمایه‌گذاری خارجی و عرصه تجارت بین‌الملل، نیاز به برنامه‌ریزی‌های نوین و هم‌سو با این فضا بیش از پیش احساس می‌شود.

از مجموع پژوهش‌های مذکور و سایر تحقیقات این حوزه این‌گونه بر می‌آید که این پژوهش‌ها هرچند که مطالب علمی، مفید و دقیقی را بیان داشته‌اند لکن تطبیق و مقارنه‌ای میان اسناد حقوقی داخلی و بین‌المللی در زمینه سرمایه‌گذاری خارجی و توسعه پایدار انجام نداده‌اند، از همین رو می‌توان جنبه نوآوری پژوهش حاضر را در این خصوص تبیین نمود.

۱- مفهوم شناسی

در این بخش با هدف تبیین موضوع پژوهش، واژگان و مفاهیم موجود در تحقیق شامل سرمایه‌گذاری خارجی، توسعه پایدار و حقوق بین الملل اقتصادی به صورت اجمالی تعریف شده است.

۱-۱- سرمایه‌گذاری خارجی

سرمایه‌گذاری خارجی از جمله مؤلفه‌های مهم در علوم انسانی از جمله حقوق، اقتصاد و مدیریت است که هم از جنبه حقوق عمومی و هم از جنبه حقوق خصوصی قابل بررسی می‌باشد. فارغ از این تفکیک نظری، سرمایه‌گذاری خارجی در عمل، نه تنها از جمله ضروریات کشورهای در حال توسعه است بلکه کشورهای توسعه یافته نیز -که با انباشت سرمایه مواجه بوده و در زمینه علم و صنعت و فناوری صاحب قدرت هستند - در صدد سرمایه‌گذاری در خارج از مرزهای خود هستند.

واژه سرمایه‌گذاری به صورت کلاسیک، به شکلی وسیع و در عین حال مبهم تعریف می‌شد. عبارت کلیه «اموال، حقوق و منافع» سرمایه‌گذار خارجی در قلمرو دولت میزبان یکی از مصطلح‌ترین عباراتی است که در تعریف سرمایه‌گذاری به کار می‌رفته است. اما امروزه رویه جاری این است که جهت جلوگیری از هرگونه ابهام در معاهدات، سرمایه‌گذاری با دقت و جزئیات بیشتری مورد تعریف قرار می‌گیرد (Titi, C. 2014: 357)

سرمایه‌گذاری خارجی می‌تواند به بهبود کارایی بازار کمک نموده و کارآفرینی و پویایی اقتصادی را به همراه داشته باشد. با بررسی معاهدات دو جانبه سرمایه‌گذاری می‌توان به صورت نسبی بیان داشت که اصولاً یک سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی باید دارای مشخصات ذیل باشد:

(الف) انتقال سرمایه نخستین از مبدأ به کشور سرمایه‌پذیر.

(ب) وجود پروژه‌ای با برنامه بلند مدت.

(ج) انگیزه سرمایه‌گذار برای کسب درآمد ثابت و منظم از یک یا چند پروژه.

(د) مدیریت پروژه ولو به صورت محدود به وسیله سرمایه‌گذار خارجی.

ه) خطرپذیری تجاری برای سرمایه‌گذار (R Dolzer, 2008: 956).

چنانچه ویژگی‌های فوق‌الذکر در بستر یک قرارداد سرمایه‌گذاری جمع شود، آن را از یک قرارداد ساده مشارکت سرمایه‌گذاری، خارج کرده و تحت عنوان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی مورد ارزیابی قرار می‌دهد. لذا بر همین مبنا، دیوان داوری ایکسید^۱ مقرر می‌دارد که یک سرمایه‌گذاری خارجی مستلزم یک دوره زمانی مشخص، یک سری سود و برگشت منظم سرمایه، فرض وجود ریسک و یک تعهد قابل توجه و اساسی برای توسعه کشور میزبان می‌باشد.

سرمایه‌گذاری خارجی به دو دسته مستقیم و غیرمستقیم تقسیم می‌شود؛ سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به عنوان خالص جریان‌های ورودی سرمایه‌گذاری، منهای جریان‌های خروجی برای به دست آوردن منافع مدیریت پایدار در شرکت‌های فعال در اقتصاد کشوری دیگر است. همچنین صندوق بین‌المللی پول تعریفی مشابه دارد که بیان می‌دارد سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی با این هدف انجام می‌شود که منافع پایدار در سرزمینی به غیر از کشور شخص سرمایه‌گذار کسب شود. در واقع، هدف سرمایه‌گذار این است که در مدیریت پروژه جایگاه و نقش تأثیرگذاری داشته باشد. بر مبنای تعریف کنفرانس تحقیقات و توسعه سازمان ملل (آنکتاد)، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی عبارت است از سرمایه‌گذاری که متضمن مناسبات بلند مدت می‌باشد (UNCTAD 2007p56). افزون بر تفکیک سرمایه‌گذاری خارجی به دو قسم مزبور، در تبیین وجه افتراق آن، ذکر این نکته ضروری است که بدانیم در سرمایه‌گذاری خارجی مستقیم، سرمایه‌گذار حقیقی یا حقوقی، مستقیماً در حال کنترل سرمایه و نظارت بر آن است اما در سرمایه‌گذاری خارجی غیر مستقیم، شخص سرمایه‌گذار نظارت مستقیمی بر سرمایه خود ندارد.

^۱ - مرکز بین‌المللی حل و فصل اختلافات سرمایه‌گذاری (ایکسید) یک نهاد پیشرو داوری بین‌المللی در حوزه حل و فصل اختلافات دولت - سرمایه‌گذار است که بر اساس کنوانسیون حل و فصل اختلافات سرمایه‌گذاری بین دولت‌ها و اتباع دولت‌های دیگر (کنوانسیون واشنگتن) به‌عنوان بخشی از بانک جهانی تأسیس شده است.

۲-۱- توسعه پایدار

توسعه پایدار، فرآیند گسترده‌ای است که آینده‌ای ایده‌آل را برای جهانیان ترسیم می‌نماید که بتوانند با استفاده از منابع در آن شرایط زندگی کنند بی‌آنکه به یکپارچگی، ثبات نظام‌های حیاتی و نیازهای انسانی آسیب برسانند. مقصود از توسعه نیز پیشرفت یک جامعه در تمامی سطوح است. در این فرآیند باید از تمامی ظرفیت‌ها و توانمندی‌های یک جامعه بهره جست و امکانات بالقوه را به بالفعل تبدیل کرد تا شکوفایی و توسعه پایدار کشور را شاهد باشیم. در این راستا وظیفه‌ی دولت‌ها ایجاد ظرفیتی است که در آن کشور از نگرش علمی در همه سطوح مدیریتی استفاده کند و از تجربه‌های موفق جهان بهره جوید (خوئینی، ۱۳۹۶: ۱۲). افزون بر این، دولت‌ها بایستی با پرهیز از انحصارطلبی در اداره امور جامعه، اقدام به تقویت مشارکت عمومی^۱ نموده و در روابط بین‌المللی نیز رویکرد تعاملی با سایر کشورها داشته باشند.

علاوه بر دولت‌ها، مردم و سازمان‌های مردم‌نهاد نیز نقش مهم و بسزایی در ایجاد توسعه پایدار ایفا می‌کنند. در واقع سازمان‌های مردم‌نهاد با ماهیت حرفه‌ای و غیرسیاسی خود، نقشی اساسی در ترویج توسعه پایدار و حمایت از مطالبات قانونی شهروندان دارند و با ارائه رویکردهای نوآورانه و مردم‌محور برای ارائه خدمات، حمایت و توانمندسازی مورد تحسین قرار گرفته‌اند (مؤذنی و فقیه عبداللهی، ۱۴۰۲: ۱۷۷).

مفهوم توسعه پایدار در گزارش کمیسیون جهانی محیط زیست و توسعه (WCED) اینگونه آمده است: «توسعه‌ای که فراهم کننده نیازهای نسل امروز، بدون به مخاطره انداختن توانایی نسل‌های آینده برای تامین نیازهای خود باشد». توسعه پایدار مبتنی بر سه مؤلفه اساسی می‌باشد:

---

^۱ - مشارکت‌های عمومی به معنای همکاری داوطلبانه شهروندان در برنامه ریزی جوامع می‌باشد و موجبات توسعه شهری را در تمامی ابعاد فراهم می‌آورد. بدین ترتیب مدیران شهری می‌توانند از حضور این افراد - بسته به شرایط - در سطوح مختلف استفاده نمایند تا از این طریق دستیابی به توسعه پایدار اقتصادی را تسریع بخشند. امروزه کشورهای در حال توسعه برآنند تا با ایجاد فضاهای اقتصادی مطمئن و ثبات بازار، سرمایه گذاران خارجی را نیز به سرمایه گذاری ترغیب نمایند (محمدپور زرنندی و طباطبایی مزادآبادی، ۱۳۹۱: ۱۲).

۱. توسعه اقتصادی؛

۲. رفاه اجتماعی؛

۳. حفاظت از محیط زیست^۱؛ بنابراین توسعه پایدار بیانگر تعهد به نوعی متفاوت از توسعه اقتصادی محض است که صرفاً تمرکز آن بر دستیابی به فرصت‌ها و کیفیت زندگی، بدون به خطر انداختن منافع نسل‌های آینده است (حسینی‌گلزار، ۱۳۹۶: ۲۱).

توسعه پایدار مؤلفه‌ای است که در حقوق بین‌الملل اقتصادی از اهمیت زیادی برخوردار است؛ از این رو جامعه جهانی با توجه به این مؤلفه مهم، با پذیرش اصول توسعه پایدار، رویکردهای اجتماعی و امنیت محیط زیست را مورد توجه قرار داده است. لکن نکته اصلی در این مجال پرداختن به این موضوع است که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی نقش اثرگذار و متمایزی در پیشبرد اهداف و برنامه‌های توسعه پایدار ایفا می‌نماید و نیل به اهداف سازمان‌های بین‌المللی نظیر سازمان ملل به منظور توسعه‌یافتگی جوامع در حال توسعه به تداوم جریان سرمایه در قالب سرمایه‌گذاری‌های خارجی بستگی دارد.

۱-۳- حقوق بین‌الملل اقتصادی

در تعریف حقوق بین‌الملل اقتصادی رویکردهای مختلفی وجود دارد؛ برخی از حقوق‌دانان، معتقدند حقوق بین‌الملل اقتصادی همان قواعد حقوق بین‌الملل عمومی حاکم بر روابط اقتصادی بین‌الملل است. برخی دیگر، حقوق بین‌الملل اقتصادی را با مراجعه به محتوای موضوع اینگونه تعریف می‌نمایند که حقوق اقتصاد بین‌الملل، نوعی وحدت عملی مقررات خصوصی، ملی و بین‌المللی در مورد اقتصاد جهانی است که نتیجتاً در برگرفته حقوق خصوصی، حقوق عمومی و حقوق بین‌الملل عمومی می‌باشد. در نهایت گروه سوم نیز با مراجعه به موضع طرفداران نظم نوین اقتصادی بین‌الملل، هدف حقوق بین‌الملل اقتصادی را تنظیم اقتصاد بین‌المللی در جهت ایجاد جایگاه مناسبی برای کشورهای در حال توسعه جهان سوم بیان می‌دارند (قنبری‌جهرمی، ۱۳۹۵: ۶۳).

^۱ - - امنیت زیست‌محیطی بخش مهمی از امنیت ملی و انسانی است. امروزه توجه به مسائل زیست‌محیطی و توسعه پایدار از ضرورت‌های توسعه اقتصادی است که مسئله تغییرات آب و هوا و یا گرمای جهانی در حوزه زیست‌محیطی به یکی از مهمترین دغدغه‌های بشر تبدیل شده است؛ چراکه تأثیرات بلندمدتی را بر رفاه نسل‌های آتی خواهد گذاشت (شکیبایی و همکاران، ۱۴۰۰، ۲۱۰).

با توجه به تعاریف مختلفی که در باب حقوق بین الملل اقتصادی صورت گرفته است، باید اذعان داشت که هدف غایی حقوق بین الملل اقتصادی صرفاً پیشرفت اقتصادی کشورهای در حال توسعه نبوده بلکه می توان آن را به عنوان ابزاری جهت نظارت و کنترل سیاست های حمایتی دولت ها در فرایند تجارت جهانی دانست. گستره مبانی حقوق بین الملل اقتصادی در موارد ذیل خلاصه می گردد:

- حقوق تجارت بین الملل
- حقوق اقتصادی منطقه ای و موافقتنامه های تجارت آزاد
- حقوق بین الملل سرمایه گذاری
- حقوق بین الملل مالکیت فکری
- موافقتنامه ها معاهدات و کنوانسیون های بین المللی

حقوق بین الملل اقتصادی نظام پولی بین المللی و مقررات ارز و قوانین توسعه بین المللی را پوشش می دهد. امروزه در بررسی حقوق بین الملل اقتصادی، با این پدیده مواجه می شویم که این بحث، باعث توسعه حقوق فراملی نیز می شود. به عقیده برخی از پژوهشگران، هرچند گزارش کمیسیون جهانی محیط زیست و توسعه (کمیسیون برونتلند)، ساز و برگ اجتماعی - سیاسی جدیدی برای مفهوم توسعه پایدار تصویر نموده است لکن این مفهوم تدریجاً جایگاه ویژه ای در عرصه حقوق بین الملل یافته است. در سالیان گذشته و پس از گزارش برونتلند موضوع ورود حقوق کاربردی بین الملل در حوزه توسعه پایدار اهمیت بیشتری یافت. چنانکه در اصل ۲۷ اعلامیه ریو در سال ۱۹۹۲ بیان شد که مردم و دولت ها باید در گسترش حقوق بین الملل در عرصه توسعه پایدار ضمن حسن نیت و داشتن روحیه مشارکت، همکاری بیشتری داشته باشند (Rio Declaration, 1992: princ.27)

لازم به ذکر است که سه حوزه مهم از حقوق بین الملل یعنی حقوق اقتصادی، حقوق بشر و حقوق محیط زیست به توسعه پایدار کمک می کنند. چنانکه در فصل ۳۹ دستور کار ۲۱ تقویت و شفاف سازی ارتباط بین توافق های بین المللی در حوزه محیط زیست و توافق های مرتبط اجتماعی و اقتصادی را خواستار شده است. این امر به رشد بخش های مشترک بین حقوق بین الملل اقتصادی، حقوق بین الملل بشر و حقوق بین الملل محیط زیست منجر شد (به نقل از جهانی پور و توحیدی، ۱۳۹۹: ۶۳۳).

سرزمین ایران در طول تاریخ همواره یکی از مناطق ژئواستراتژیک دنیا بوده است و آنچه که این منطقه را از گذشته، متمایز و دارای اهمیت کرده است، عبور شبکه‌ای از راه‌های ارتباطی مهم زمینی و دریایی است که اهمیت تجاری و نظامی خاصی به این ناحیه بخشیده است. این راه‌ها از قدیم در جابجایی کالاهای مناطق مختلف نقش مهمی ایفا می‌کردند. با روی کار آمدن پادشاهان سلاجقه کرمان، اوضاع اقتصادی مسیرهای زمینی شرق به غرب شکوفا شد. اقدامات و اهتمام ویژه سلجوقیان به خصوص امنیت به وجود آمده از سوی آن‌ها در مسیرهای تجاری و همچنین اقدامات آنها برای تسهیل این امر باعث رونق و شکوفایی تجارت منطقه شد. در سایه این امنیت نسبی بازرگانی توسعه یافت و کاروان‌های تجاری از مناطق مختلف به سوی ایران سرازیر شدند (تنومند، ۱۳۹۳: ۱۵).

علی‌رغم بی‌توجهی حکومت‌های بعدی در ایران - حتی بعد از انقلاب اسلامی - نسبت به مناطق ساحلی و مرزی، اما همچنان این مناطق استراتژیک محسوب می‌شوند. البته در سال‌های اخیر مجدداً توجه دولت و بخش خصوصی به برخی از این مناطق نظیر منطقه مکران، معطوف شده و با ایجاد بسترهای لازم در جهت شکوفایی دوباره این مناطق اقداماتی صورت گرفته است. بسیاری از نواحی ایران از جمله مناطق ساحلی به دو دلیل عمده از حیث اقتصادی اهمیت بالایی دارند؛ نخست قرار گرفتن برخی از این سواحل در نقاط استراتژیک دنیا و دلیل دوم، نفت‌خیز بودن برخی از این مناطق است. برای این مناطق، ویژگی‌های مهمی را به شرح ذیل می‌توان احصا نمود که باعث تمایز آن‌ها می‌گردد:

۱-۳-۱- حوزه ترانزیت بین‌المللی

از قابلیت‌ها و مزیت‌های اصلی قلمروی سرزمینی ایران، همجواری آن با آب‌های آزاد بین‌المللی در مرزهای جنوبی کشور و قرار گرفتن در کریدور بین‌المللی شمال- جنوب، نقش مهمی در مبادله کالا به کشورهای آسیای میانه در چهارراه ترانزیتی دارد که کشورهای اوراسیا را به آب‌های گرم متصل می‌کند. به ویژه سواحل مکران جایگاه ویژه‌ای برای گسترش مبادلات منطقه‌ای و بین‌المللی برای کشور دارد و در صورت فراهم شدن زمینه واردات و صادرات از این سواحل، در صورت بروز بحران در منطقه تنگه هرمز یا خلیج فارس، این منطقه را می‌توان به‌عنوان جایگزین مورد استفاده قرار داد (مشفق، ۱۳۹۸: ۷۵).

۱-۳-۲- حوزه نفت، گاز و پتروشیمی

یکی از منابعی که ایران را در ردیف کشورهای دارای ثروت قرار داده است، منابع تجدیدناپذیر فسیلی نظیر نفت و گاز است که استحصال به روز آن می‌تواند از طریق سرمایه‌گذاری خارجی نیز صورت پذیرد. اما فارغ از این بحث، ذکر این نکته ضرورت دارد که به اذعان برخی از پژوهشگران (افراسیابی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۳)، متغیر نفت بر روند رشد و همگرایی منطقه‌ای در ایران اثر مستقیم مثبت دارد و همین امر مستلزم نگرش صحیح و اصولی نسبت به منابع نفت به عنوان سرمایه ملی است.

از این رو، ایجاد پالایشگاه‌های نفت، مجتمع‌های پتروشیمی و پتروپالایشگاه‌ها همواره از جمله مهم‌ترین ظرفیت‌های مناطق ساحلی ایران است. توسعه این صنایع در ایران با توجه به وجود نوار ساحلی گسترده در جنوب کشور و دستیابی به منابع آب دریای عمان و خلیج فارس این امکان را فراهم می‌کند که با سهولت تبدیل به یک هاب بزرگ پتروشیمی در ایران گردد که ضمن کاهش هزینه‌های تولید و صادرات، امکان توسعه صنایع پتروشیمی در پهنه‌ی سواحل گسترده فراهم می‌گردد.

۱-۳-۳- حوزه شیلات

سواحل جمهوری اسلامی ایران دارای بنادر متعدد تجاری و صیادی است؛ با توجه به آمارهای سازمان شیلات، حدود ۵۵ درصد صید و صیادی کشور به تنهایی در سواحل مکران در جنوب سیستان و بلوچستان انجام می‌شود که این موضوع نیز جای بسی شگفتی دارد و به اهمیت اقتصادی منطقه مکران می‌افزاید. البته سایر بنادر کشور نیز ظرفیت توسعه یافتگی در زمینه شیلات را دارند.

۱-۳-۴- حوزه گردشگری

کشور ایران علاوه بر ظرفیت‌های صنعتی و ترانزیتی، بستر بی‌نظیرترین‌ها و شگفت‌انگیزترین‌ها در حوزه گردشگری است. سواحل و جنگل‌ها، کوهستان و کویر، دریاچه و رودخانه‌های زیبا تنها گوشه‌ای از نعمت‌های خدادادی این منطقه ژئوتوریستی است که

قابلیت ایجاد یک صنعت گردشگری سودآور را دارد. با توجه به قابلیت‌های چشم‌گیر سرزمینی ایران در زمینه ترانزیت بین‌المللی، نفت، گاز و پتروشیمی، صنعت گردشگری و حوزه شیلات، بدون شک می‌توان اذعان داشت که پهنه‌ی وسیعی از مهم‌ترین و استراتژیک‌ترین مناطق دنیا در اختیار جمهوری اسلامی ایران است و دولتمردان باید با توجه ویژه به توسعه ظرفیت‌های ایران همت گمارند.

پس از تبیین مفاهیم اصلی پژوهش، نوبت به بحث اصلی می‌رسد با طرح چند پرسش اساسی از جمله اینکه از منظر حقوق بین‌الملل اقتصادی و حقوق داخلی، سرمایه‌گذاری خارجی چه نقشی در توسعه پایدار ایران دارد؟ چه ارتباطی میان توسعه پایدار و حقوق بین‌الملل اقتصادی جریان دارد؟ سرمایه‌گذاری خارجی و توسعه پایدار در اسناد کلان حقوق داخلی و بین‌المللی چه جایگاهی دارد؟ آیا قوانین داخلی ما توانسته است این بستر را برای سرمایه‌گذاران خارجی فراهم کند که با تزریق سرمایه خود به مناطق مستعد سرمایه‌گذاری کشور ما موجب توسعه پایدار این مناطق شود؟

۲- ارتباط توسعه پایدار و حقوق بین‌الملل اقتصادی

مفهوم کلی و عام از توسعه به تعبیر تودارو (۱۳۸۸: ۲۳) ما را به ارتقای مستمر کل جامعه و نظم اجتماعی به سوی زندگی بهتر یا انسانی‌تر می‌رساند، اما به طور کلی توسعه‌ای را می‌توان توسعه پایدار نامید که به تعبیر فراهانی فرد (۱۳۸۴: ۱۱۴) نیازمندی‌های حاضر را بدون لطمه زدن به توانایی نسل‌های آینده در تأمین نیازها برآورده می‌سازد.

چنانچه در صدد بیان مبانی نظری توسعه پایدار در حقوق بین‌الملل اقتصادی برآیم، به دیدگاه‌ها و مبانی متفاوتی برمی‌خوریم؛ برخی توسعه پایدار را از منظر منفعت‌گرایی می‌نگرند. برخی نیز با رویکرد اخلاق فضیلت محور در مقابل منفعت‌گرایان قرار دارند و توسعه پایدار را صرفاً در راستای کسب منفعت بیشتر نمی‌داند بلکه معتقدند توجه به توسعه پایدار به عنوان یک فضیلت مطرح می‌گردد (زمانی، ۱۳۹۴: ۴۱).

عمدتاً ارتباط متقابل دو مؤلفه سرمایه‌گذاری خارجی و توسعه پایدار تحت یکی از سه دیدگاه تجاری، زیست‌محیطی و توسعه‌ای بررسی می‌گردد. البته تعارض هر یک از این دیدگاه‌ها به معنای انتفای دیدگاه دیگر نیست بلکه به منظور ارائه تفاسیر جامع از این مباحث، باید از همه دیدگاه‌های مزبور بهره برد. با توجه به این دیدگاه‌ها این پرسش مطرح می‌شود که

آیا دو مقوله توسعه پایدار و سرمایه‌گذاری خارجی در یک مسیر مشترک قرار دارند یا اینکه با تحصیل یکی، مقوله دیگر از دست می‌رود؟ در پاسخ به این پرسش، دو انگاره نظری مطرح است که در ادامه تبیین گردیده است:

۲-۱- عدم اشتراک سرمایه‌گذاری خارجی و توسعه پایدار

برخی از پژوهشگران و صاحب‌نظران معتقدند میان توسعه پایدار و سرمایه‌گذاری خارجی سازگاری وجود ندارد و اگر نقاط مشترکی هم وجود داشته باشد اما این اشتراکات، از ناسازگاری این دو مقوله نمی‌کاهد. در واقع این گروه، با انتقاد از سیاست‌های سرمایه‌گذاری دولت‌ها، توسعه پایدار و سرمایه‌گذاری خارجی را به نوعی دو موضوع نامتقارن می‌دانند. خلاصه نظریات این افراد این گونه است که برنامه‌ها و سیاست‌های آزادسازی تجاری به افزایش مشکلات زیست‌محیطی و نیز استثمار بیش از حد منابع طبیعی توسط سرمایه‌گذار خارجی منجر می‌گردد (Munoz, 1994: 11).

یکی دیگر از دلایل معتقدین به عدم اشتراک توسعه پایدار و سرمایه‌گذاری خارجی، در مورد دولت‌ها و نظام‌هایی است که در مقابل تأمین استانداردهای زیست‌محیطی با هزینه بالا از صنایع ملی خود حمایت بیشتری می‌کنند و بر این باورند که چنین سیاست‌هایی توسط دولت‌ها، اوضاع معیشت مردم عادی را وخیم‌تر می‌کند، چراکه منافع این اقدامات صرفاً به تاجر و بازرگانان می‌رسد و مردم باید هزینه‌های خسارات محیط زیستی آن‌ها را پردازند (نیکبخت و همکاران، ۱۳۹۹: ۲۲۳).

۲-۲- اشتراک سرمایه‌گذاری خارجی و توسعه پایدار

دیدگاه دیگری که در این زمینه مطرح است، حاکی از سازگاری و انطباق میان سرمایه‌گذاری خارجی و توسعه پایدار است. در حقیقت، طرفداران این نظریه، با رد دیدگاه مخالفان، معتقدند که سرمایه‌گذاری و فعالیت‌های تجاری سهم زیادی در جامعه دارد و در پاسخ به ادعاهای طرفداران محیط زیست نیز می‌گویند که این نوع سرمایه‌گذاری، می‌تواند واقعاً برای محیط زیست نیز مفید و مناسب باشد (Cosbey, 2004: 21).

ضمن پذیرش استدلال‌ات هر دو گروه باید اذعان داشت که سرمایه‌گذاری خارجی و تجارت جهانی بر توسعه پایدار کشورها تأثیرات فراوانی دارد. حال، اگر نظریه ناسازگاری بین این مؤلفه‌ها را قبول کنیم و سرمایه‌گذاری خارجی را کنار بگذاریم، رهاوردی جز گسترش فقر و عقب‌ماندگی نخواهیم داشت. از سوی دیگر، چنانچه بی‌پروا و کورکورانه اقدام به جذب و پذیرش سرمایه‌گذاری خارجی نماییم ممکن است امکان بهره‌برداری از منابع طبیعی را از نسل‌های آینده سلب نماییم. البته نباید این واقعیت را از نظر دور داشت که گاهی نیز عدم استفاده از این منابع با هدف ذخیره آن برای نسل‌های آینده، می‌تواند خطرات بالفعلی را به همراه داشته باشد.

۳- بازتاب سرمایه‌گذاری خارجی و توسعه پایدار در اسناد حقوق داخلی و

بین‌المللی

موضوع پرداختن به سرمایه‌گذاری خارجی و تحصیل توسعه پایدار در اسناد حقوقی داخلی و بین‌الملل مشهود است و به سهولت می‌توان این اسناد را منطبق با مبانی مربوط به سرمایه‌گذاری خارجی بررسی نمود. از جمله اسناد حقوق داخلی در بحث سرمایه‌گذاری خارجی می‌توان به موارد ذیل اشاره نمود:

۳-۱- اسناد کلان موضوع حقوق داخلی

به منظور تبیین توسعه پایدار باید همه جوانب امر در این مورد بررسی شده و ابعاد مختلف آن از جهت ظرفیت‌های موجود برای تحقق توسعه پایدار لحاظ گردد و بررسی اسناد کلان و بالادستی در مجموعه ضوابط و قوانین موضوعه کشور می‌تواند در این مسیر راهگشا باشد. در این رهگذر قوانین، مصوبات و برنامه‌های توسعه‌ای کشور مورد بررسی قرار گرفته است.

۳-۱-۱- قانون برنامه پنجساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی

جمهوری اسلامی ایران

قانون برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در راستای اجرای اصول ۱۱۲ و ۱۲۳ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران از سوی مجمع تشخیص مصلحت نظام موافق با مصلحت نظام تشخیص داده شد و ابلاغ گردید. بحث توسعه

پایدار و شکوفایی اقتصادی با سرمایه‌پذیری خارجی در دستور کار این سند کلان قرار گرفته بود. به نحوی که به صورت ویژه و اختصاصی و برای نخستین بار توسعه منطقه راهبردی مکران به عنوان یکی از مسائل محوری برنامه ششم مورد توجه قرار گرفته است که بر اساس آن دولت موظف است طرح‌ها و پروژه‌های مرتبط با آنها را در بودجه سالانه اعمال نماید (ر.ک: ماده ۲، بند ۲).

بند ب ماده ۱۰۰ قانون برنامه ششم نیز مقرر می‌دارد: «سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری با همکاری سازمان موظف است تا پایان سال اول اجرای قانون برنامه طرح ساماندهی گردشگری جنگلهای شمال و شمال غرب کشور و زاگرس، سواحل شمالی و جنوبی با اولویت سواحل مکران طبق قوانین مربوطه را تهیه و جهت تصویب به هیأت وزیران ارائه نماید». همچنین بر اساس این سند کلان و راهبردی، دولت مکلف است زیرساخت‌های نظامی، فرهنگی، رفاهی نیروی دریایی ارتش جمهوری اسلامی ایران را در سواحل مکران احداث و مستقر نماید (مستند ماده ۱۱۱).

از جمله موارد مهمی که در سند برنامه پنج ساله ششم توسعه مورد تأکید قرار گرفته است، توجه به سرمایه‌گذاری مؤسسات عمومی غیردولتی، تعاونی و خصوصی اعم از داخلی و خارجی و یا منابع داخلی شرکت‌های تابعه یا به صورت روشهای متداول سرمایه‌گذاری از جمله ساخت، بهره‌برداری و تصرف و ساخت، بهره‌برداری و انتقال می‌باشد که طبعاً مقدمه‌ای برای تحقق توسعه پایدار می‌باشد.

۳-۱-۲- سند چشم‌انداز ۱۴۰۴

سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی، سندی جهت تبیین افقی برای توسعه ایران در زمینه‌های مختلف فرهنگی، علمی، اقتصادی، سیاسی و اجتماعی است که به پیشنهاد مجمع تشخیص مصلحت نظام و توسط این مجمع تدوین شده است. اجرای این چشم‌انداز از سال ۱۳۸۴ و در قالب چهار برنامه توسعه ۵ ساله انجام می‌گیرد. سال ۱۴۰۴ خورشیدی (۲۰۲۵ میلادی) افق چشم‌انداز است.

بر اساس سند مزبور، جمهوری اسلامی ایران باید در راستای این چشم‌انداز، هم سو با ظرفیت‌ها و اقتضائات جغرافیایی و فرهنگی خود و با اتکا بر مبانی اخلاقی و اصول دینی و

انقلابی به توسعه‌یافتگی دست پیدا کند. البته در این مسیر باید بر مفاهیمی نظیر عدالت اجتماعی، مردم‌سالاری دینی، آزادی‌های مشروع مدنی و اجتماعی، صیانت از کرامت انسانی تأکید کرد. مضافاً باید این نکته مهم را در زمینه تدوین و تصویب برنامه‌های مربوط به توسعه و همچنین در فرایند تهیه بودجه‌های سالیانه، مورد عنایت قرار داد که کلان‌شاخص‌های کمی آنها نظیر درآمد سرانه، نرخ اشتغال و تورم، نرخ سرمایه‌گذاری، تولید ناخالص ملی و .... باید همسو با سیاست‌های توسعه محور و ضروریات چشم‌انداز، به صورت کامل و هدفمند تنظیم شود.

۳-۱-۳- قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی

شاید بتوان گفت قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی مصوب ۱۳۸۲ مهم‌ترین سند تقنینی در زمینه سرمایه‌گذاری خارجی در حقوق ایران است. هرچند که در نص قانون مزبور و آیین‌نامه اجرایی آن، مستقیماً اشاره‌ای به توسعه پایدار نشده‌است لکن قانونگذار به مواردی نظیر دانش فنی، حق اختراع، خدمات تخصصی به عنوان سرمایه قابل پذیرش اشاره کرده‌است (مستند بند ۱ ماده ۱) و در ماده ۲ قانون مزبور نیز پذیرش سرمایه خارجی را منوط به احراز شرایط و ضوابطی کرده است که اولاً موجبات «رشد اقتصادی» و «ارتقای فناوری» را فراهم نماید و ثانیاً مخل امنیت ملی و عمومی نباشند. نکته مهم دیگر درباره این قانون، این است که قانونگذار ایران، سرمایه‌گذاری غیرمستقیم خارجی را تنها در چارچوب روش‌های «مشارکت مدنی»، «بیع متقابل» و «ساخت، بهره برداری و واگذاری» تجویز کرده‌است که برگشت سرمایه و منافع حاصله آن، صرفاً از عملکرد اقتصادی طرح مورد سرمایه‌گذاری ناشی می‌شود (مستند بند «ب» ماده ۳).

۳-۱-۴- قانون رفع برخی موانع تولید و سرمایه‌گذاری

قانون رفع برخی موانع تولید و سرمایه‌گذاری صنعتی مشتمل بر ۱۴ ماده است که در سال ۱۳۸۶ تصویب شده و جهت حمایت از تولید و حذف موانع و مشکلات پیش روی سرمایه‌گذاران لازم‌الاجرا گردیده است. در برخی از مواد این مقرر قانونی می‌توان به ضمانت اجرای مربوط به حوزه سرمایه‌گذاری خارجی اشاره نمود.

قانونگذار در ماده ۱۰ این قانون به حمایت‌های همه‌جانبه از بحث سرمایه‌گذاری تصریح

داشته است؛ چنانکه به منظور تأمین مالی طرح‌ها و فعالیتهای صنعتی، مشوق‌های متعددی را مقرر می‌دارد. به عنوان نمونه در بند ج ماده ۱۰ مقرر داشته «اعطای تسهیلات برای ماشین‌آلات و تجهیزات داخلی طرح‌های صنعتی و معدنی از محل منابع حساب ذخیره ارزی مجاز بوده، سرمایه‌گذاران طرح‌های صنعتی و معدنی می‌توانند خریدهای داخلی از سازندگان ماشین‌آلات و تجهیزات صنعتی و معدنی را نیز به صورت ارزی انجام دهند». وضع چنین قانونی می‌تواند دو نتیجه مطلوب به همراه داشته باشد؛ نخست، استفاده بهینه از حساب ذخیره ارزی و دوم جهت‌دهی آن به سمت استفاده حداکثر از توان داخلی.

همچنین در بند د ماده ۱۰ نیز به منظور تشویق و ترغیب سرمایه‌گذار و تسهیل فرایند اخذ تسهیلات بانکی مقرر داشته «در مواردی که جمع ارزش وثایق و آورده سرمایه‌گذار، بیش از پنجاه درصد (۵۰٪) کل سرمایه‌گذاری پروژه باشد، بررسی توجیه فنی و اقتصادی طرح‌ها توسط بانک‌ها ضرورت نخواهد داشت و باید با وثیقه گرفتن کل طرح، تسهیلات لازم را پرداخت نمایند» این امر نیز سبب تسریع در امور مربوط به تزریق سرمایه در اجرای طرح‌های صنعتی و تولیدی می‌گردد.

۳-۱-۵- قانون چگونگی اداره مناطق آزاد تجاری - صنعتی جمهوری اسلامی ایران

مناطق آزاد تجاری- صنعتی می‌توانند به عنوان دروازه کشورها نقش مهمی در افزایش صادرات، توسعه اشتغال، جذب سرمایه‌گذاری‌های داخلی و خارجی و توسعه پایدار فضایی در منطقه داشته باشند (بهرامی و همکاران، ۱۳۹۳: ۳۵).

مناطق آزاد با تسهیل مقررات و تسهیل در صادرات و واردات، جذب سرمایه‌گذاری خارجی را تقویت کرده و موانع را برای سرمایه‌گذاری برطرف می‌کنند و باید مؤلفه‌هایی نظیر صادرات محور شدن و ایجاد ارزش افزوده در مناطق آزاد، ایجاد شود. همچنین با شکوفایی اقتصاد گردشگری فرصت‌های مناسبی برای اشتغال و همچنین اقتصاد کشور فراهم می‌شود.

یکی از موانعی که بر سر راه فعالیت‌های مناطق آزاد وجود دارد عدم فهم مشترک نسبت به کارکرد مناطق آزاد است. در حوزه مناطق آزاد تفاوت نگاه بیش از سایر اجزای کشورداری است این یک معضل در اداره مناطق، به خصوص در حوزه مسائل فرهنگی و گردشگری، این تفاوت بسیار است. ایجاد مناطق آزاد منهای این الزامات و اقتضائات دیوان سالاری، با قانونی

متمایز از قانون سرزمین اصلی با توجه به عنصر مفصله تسهیل‌گری و توجه مردم تعریف شده است.

در قانون چگونگی اداره مناطق آزاد تجاری - صنعتی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۲ هدف از تشکیل و تأسیس مناطق آزاد تجاری - صنعتی، سرعت‌بخشیدن به امور ساختاری، زیربنایی، توسعه اقتصادی، سرمایه‌گذاری و افزایش درآمد عمومی، اشتغال مولد، تنظیم بازار، حضور فعال در بازارهای جهانی و منطقه‌ای، تولید و صادرات کالاهای صنعتی و تبدیلی و ارائه خدمات عمومی بیان شده است (مستند ماده ۱).

همچنین ماده ۸ قانون مزبور مقرر می‌دارد: «سازمان و شرکت‌های تابع آن مجاز هستند قراردادهای لازم را با اشخاص حقیقی و حقوقی داخلی و خارجی منعقد نمایند و با سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی با رعایت اصول قانون اساسی برای انجام طرح‌های عمرانی و تولیدی مشارکت کنند. اختلاف‌ها و دعاوی ناشی از قراردادهای منعقد شده بر حسب توافقات و تعهدهای قراردادی دو طرف، رسیدگی و حل و فصل می‌شود».

علاوه بر موارد فوق، باید در نظر داشت که قانونگذار برای سرمایه‌گذاران در مناطق آزاد مشوق‌های متعددی قرار داده است. چنانکه در ماده ۱۳ مقرر می‌دارد: «اشخاص حقیقی و حقوقی که در منطقه به انواع فعالیت‌های اقتصادی اشتغال دارند، نسبت به هر نوع فعالیت اقتصادی در منطقه آزاد از تاریخ بهره‌برداری مندرج در مجوز به مدت پانزده سال از پرداخت مالیات بر درآمد و دارایی موضوع قانون مالیات‌های مستقیم معاف خواهند بود و پس از انقضای پانزده سال تابع مقررات مالیاتی خواهند بود که با پیشنهاد هیأت وزیران به تصویب مجلس شورای اسلامی خواهد رسید». همچنین در ماده ۱۴ مقرر داشته است: «مبادلات بازرگانی مناطق با خارج از کشور پس از ثبت گمرکی از شمول مقررات صادرات و واردات مستثنی هستند و مقررات صدور و ورود کالا و تشریفات گمرکی در محدوده هر منطقه به تصویب هیأت وزیران خواهد رسید». یکی دیگر از مشوق‌ها معافیت از پرداخت تمام یا قسمتی از حقوق گمرکی و سود بازرگانی در واردات کالای تولید شده در منطقه آزاد به سایر نقاط کشور، تا حد ارزش افزوده در آن منطقه با تصویب هیأت وزیران است (مستند ماده ۱۵).

همچنین ماده ۱۶ نیز مقرر داشته است «ورود کالاهایی که تمام یا بخشی از مواد اولیه آن از داخل کشور تأمین و در منطقه آزاد تولید می‌شود از تمام یا بخشی (متناسباً) از حقوق گمرکی و سود بازرگانی مربوط به مواد اولیه داخلی معاف خواهند بود».

۳-۱-۶- قانون حداکثر استفاده از توان فنی و مهندسی، تولیدی و صنعتی و اجرایی کشور در اجرای پروژه‌ها و ایجاد تسهیلات به منظور صدور خدمات

قانونگذار ایران در سال ۱۳۷۵ به منظور حمایت از توان فنی و مهندسی، تولیدی و صنعتی و اجرایی کشور در اجرای پروژه‌ها و ایجاد تسهیلات به منظور صدور خدمات قانونی را به همین نام تصویب کرد و از آن پس همه دستگاه‌های اجرایی و اشخاص حقوقی دولتی ملزم شدند فرصت‌های مناسب و تجهیزات و مواد اولیه را برای محققین و مبتکران داخلی فراهم نمایند.

مستفاد از قوانین مزبور در بحث حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی برای تحقق توسعه پایدار آن است که قانونگذار ایران در طول دهه‌های اخیر همواره سعی داشته است قوانینی تسهیل‌گر را در جهت دستیابی به یک راهبرد اساسی در زمینه جذب سرمایه‌های خارجی تدوین و تصویب نماید لکن موانع بزرگی همچون تحریم و بدعهدی برخی طرف‌های خارجی باعث شده است که این هدف والا به صورت کامل محقق نگردد. بنابراین ضرورت دارد این قوانین هم راستا با سیاست‌های خارجی جمهوری اسلامی ایران در سطح منطقه و بین‌الملل عملیاتی شود تا به نتیجه مطلوب که همانا دستیابی به توسعه پایدار است دست یابیم.

۳-۲- اسناد کلان موضوع حقوق بین‌المللی

اصول توسعه پایدار بیش از سایر مفاهیم حقوق بین‌الملل در این حوزه به چشم می‌خورد. هرچند که اندیشه توسعه پایدار سابقه چندانی در حقوق بین‌الملل ندارد. با وجود پیشرفت‌های حاصله در خصوص ادبیات توسعه پایدار در حقوق بین‌الملل، به دلیل اینکه مفاد این اصول عمدتاً در حقوق قوام یافته و عملاً بنا به اذعان اسناد مهم در این زمینه مبنی بر اولویت توسعه اقتصادی بر توسعه زیست محیطی و اجتماعی، سیاست‌های توسعه پایدار با مشکلات عملی مواجه شده‌است و شاهد خلاء قابل توجهی در رویکرد نظری و عملی به توسعه پایدار در حقوق بین‌الملل توسعه هستیم. امروزه توسعه پایدار کلید حل اکثر مسائل تغییرات اقلیمی می‌باشد و از اصلی‌ترین موضوعات حقوق بین‌الملل محیط زیست به حساب می‌آید. به‌نحوی که می‌توان از آن به‌عنوان اساسی‌ترین هدف توسعه پایدار یاد کرد. تا جایی که

اهمیت توسعه پایدار در حقوق بین‌الملل محیط زیست سبب گردیده است که دنیا تحول این حوزه از حقوق بین‌الملل توسعه پایدار را شاهد می‌باشد.

در اسناد بین‌المللی نیز موضوع توسعه پایدار به عنوان یک هدف مطرح شده است که در ادامه به صورت اجمالی بیان گردیده است:

۳-۲-۱- اعلامیه استکهلم ۱۹۷۲

اصل هشتم اعلامیه استکهلم، توسعه اقتصادی و اجتماعی را برای تضمین محیط زیست مطلوب و برای زندگی و کار لازم دانسته و یا اصل نهم نیز بر ایجاد مشکلات زیست محیطی ناشی از کمی توسعه صحنه گذارده است. اصل یازدهم اعلامیه نیز مقرر می‌دارد که سیاست‌های زیست محیطی در جهت بهبود باشد نه این که به صورتی معکوس بر توسعه بالقوه کنونی و آینده کشورهای در حال توسعه اثر بگذارد.^۱

۳-۲-۲- گزارش کمیسیون برونتلند ۱۹۸۷

این گزارش که به «آینده مشترک ما» معروف است، حاصل بیش از سه سال کار کمیسیون برانتلند است که در سال ۱۹۸۷ به تصویب مجمع عمومی رسیده است. در این قطعنامه تعریف معروف توسعه پایدار، تلاقی نیازهای حال بدون از یاد بردن نیازهای نسل آینده ذکر شده است. با تصویب این قطعنامه، توسعه پایدار، رسماً وارد ادبیات حقوقی بین‌المللی شد (دبیری و همکاران، ۱۳۹۷: ۶۳).

کمیسیون برونتلند ۱۹۸۷ توسعه پایدار را بدین نحو تعریف می‌نماید: «نوعی از توسعه است که نیازهای نسل حاضر را برآورده کند، بی‌آنکه توانایی نسل آینده را برای برآورده کردن نیازهای خود تضعیف نماید» (پورهاشمی، ۱۳۹۲: ۱۶۲).

^۱ - Stockholm Declaration on the Human Environment of the United Nation Conference on the Human Environment, 1972

۳-۲-۳- بیانیه اعلامیه ریو ۱۹۹۲

با پایان یافتن دهه هشتاد میلادی، از توسعه پایدار به عنوان راه حل مسائل حوزه حفاظت از محیط زیست یاد می‌شد. طی مذاکرات کنفرانس‌های محیط زیست، این امکان برای کشورهای در حال توسعه فراهم شد که بتوانند با اجماع، حق توسعه را ذیل اصل سوم اعلامیه ریو قرار دهند. اصل مزبور می‌گوید حق توسعه باید به گونه‌ای اعمال گردد که به صورت مساوی نیازهای نسل امروز و نسل‌های آینده را در عرصه توسعه و حفظ محیط زیست برطرف نماید. لکن کشورهای توسعه یافته توانستند در مورد اصل چهارم اعلامیه اجماع مفیدی را کسب نمایند. اصل اخیرالذکر اعلام داشته به منظور رسیدن به توسعه پایدار، فرآیند توسعه باید با حفاظت از محیط زیست هماهنگ گردد. در واقع، اصول ۳ و ۴ این اعلامیه ریو قلب تپنده این اعلامیه هستند و ضرورتاً باید با هم در نظر گرفته شوند. اصل سوم به تعریف توسعه پایدار در کمیسیون برون‌تولد شباهت زیادی دارد. اصل چهارم نیز محیط زیست را بخش جدایی ناپذیر توسعه می‌داند. تنها تفاوتی که می‌توان برای این دو اصل در نظر گرفت این است که اصل سوم تأکید بیشتری بر توسعه دارد و اصل چهارم محیط زیست را مورد تأکید قرار داده است (Rio Declaration on Environment and Development, 1992).

چنانچه بخواهیم یک دستاورد بزرگ حقوقی برای این کنفرانس در نظر بگیریم، می‌توانیم به گشوده شدن راه تغییر مسیر از حقوق بین‌الملل محیط زیست به حقوق توسعه پایدار اشاره نماییم. به نحوی که اصل اول این اعلامیه اذعان می‌دارد موضوع اصلی هرگونه توسعه‌ای انسان‌ها هستند، لذا برخورداری از سلامت و توانایی‌های جسمی و روحی جزئی از حقوق انسان‌ها نسبت به طبیعت است. اصل دوم نیز دولت‌ها زمانی محق برای بهره‌برداری از منابع می‌داند که بر اساس خط مشی‌های زیست محیطی و توسعه‌ای خودشان حرکت نمایند (ر.ک: دبیری و همکاران، ۱۳۹۷: ۶۵).

۳-۲-۴- دستورالعمل ۲۱^۱

دستورالعمل ۲۱ برنامه‌ای داوطلبانه و غیر الزام‌آور است که سازمان ملل آن را به منظور عمل به توسعه پایدار طرح و ارائه نموده است. این برنامه برآیند کنفرانس سال ۱۹۹۲ محیط زیست و توسعه (UNCED) سازمان ملل است که در واقع یک برنامه عملی برای دولت‌ها، سازمان‌های چند جانبه و سازمان ملل است که توانایی اجرا در سطوح ملی را نیز دارد.

فصل ۳۹ دستور کار ۲۱ با عنوان اسناد حقوقی بین‌المللی مقرر می‌دارد: «توسعه بیشتر حقوق بین‌الملل راجع به توسعه پایدار، مستلزم توجه خاصی به توازن ظرفیت میان ملاحظات محیط زیست و توسعه خواهد بود». دستور کار ۲۱ نیز با توجه ویژه به این هدف، علاوه بر پیشنهاد تشکیل کمیسیون توسعه پایدار، خواستار جهت‌گیری حقوق بین‌الملل محیط زیست در راستای مفهوم توسعه پایدار گردیده است» (زاهدی، ۱۳۹۰: ۱۱).

۳-۲-۵- بیانیه هزاره (نیویورک - ۲۰۰۰):

این بیانیه ضمن تعیین اهداف ذیل‌الذکر مسیر توسعه پایدار اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی را تبیین می‌نماید. از جمله اهداف بیانیه هزاره می‌توان به این موارد اشاره نمود:

از میان بردن فقر و گرسنگی شدید؛ دستیابی به آموزش ابتدایی در همه جهان؛ توسعه برابری جنسیتی و توانمندسازی زنان؛ کاهش مرگ کودکان؛ بهبود بهداشت مادران؛ مبارزه با بیماری‌های ایدز و ویروس مولد آن، و هم‌چنین در آماج زمانی و نشانگرهای آن نیز به تلفیق اصول توسعه پایدار در سیاست‌ها و برنامه‌های کشور و معکوس کردن روند اتلاف منابع زیست‌محیطی اشاره می‌نماید (ر.ک: حسینی‌گلزار، ۱۳۹۶: ۴۵).

۳-۲-۶- بیانیه اجلاس جهانی توسعه پایدار (ژوهانسبورگ - ۲۰۰۲):

اصل پنجم بیانیه ژوهانسبورگ ۲۰۰۲ بیان داشته که واجب است به منظور پیشرفت توسعه پایدار و تحکیم ارکان آن در سطح جهانی یک مسئولیت جمعی را بپذیریم. چنانکه در اصل شانزدهم می‌گوید عزم ما بر این است که تنوع غنی‌ها که همان قوت جمعی ماست در جهت

^۱ - Agenda 21

مشارکتی سازنده برای تغییر و دستیابی به هدف مشترک توسعه پایدار مورد استفاده قرار گیرد». اصل سی و هفتم نیز می گوید «ما از اینجا (آفریقا) در قبال مردم دنیا و نسل های آینده زمین متعهد می گردیم که به صورت جدی برای تحقق توسعه پایدار امید جهانیان را تضمین نماییم».

۳-۲-۷- سند کنفرانس ریو + ۲۰

محور اصلی کنفرانس ۲۰۱۲ توسعه پایدار عبارت بودند از «اقتصاد سبز در زمینه توسعه پایدار»، «کاهش فقر» و «چارچوبی نهادیافته برای توسعه پایدار». اجلاس ریو+۲۰ منعکس کننده مدلی جدید برای تلاش های بین المللی جهت ارتقاء توسعه پایدار بود (دبیری و همکاران، ۱۳۹۷: ۶۵).

۳-۲-۸- کنوانسیون تغییرات آب و هوایی (۱۹۹۲)

بر مبنای کنوانسیون مزبور، تمام کشورها به خصوص کشورهای در حال توسعه بایستی به منابعی مورد نیاز دستیابی به توسعه پایدار است دسترسی داشته باشند. همچنین کنوانسیون تغییرات آب و هوایی به اراده و عزم تمام کشورها به منظور حفظ سیستم آب و هوا برای نسل امروزی و نسل های آتی تأکید نموده است.

۳-۲-۹- کنوانسیون تنوع زیستی (۱۹۹۲)

در ماده ۲ این کنوانسیون تعریف واضحی از توسعه پایدار ارائه می دهد: استفاده از اجزای تشکیل دهنده زیستی به اندازه و به گونه ای که در دراز مدت باعث کاهش تنوع زیستی نشده و لذا توانایی آن را برای رفع نیازها و آمال نسل های کنونی و آینده حفظ نماید. و نیز ماده ۷ این کنوانسیون در مورد تمهیدات مربوط به حفاظت و استفاده پایدار می باشد و همچنین ماده ۱۰، استفاده پایدار از اجزاء تنوع زیستی را مد نظر قرار داده است (حسینی گلزار، ۱۳۹۶: ۴۷).

۳-۲-۱۰- کنوانسیون بیابان زدایی (۱۹۹۴)

در ماده ۲ این کنوانسیون آمده است که هدف این کنوانسیون، بیابان زدایی و کاهش اثرات خشک سالی از طریق اقدام مؤثر در تمام سطوح با حمایت همکاری های بین المللی و ترتیبات مشارکت، در چارچوب یک رویه جامع هم سو با دستور کار ۲۱ و به منظور کمک به دست آوردهای توسعه پایدار در مناطق آسیب دیده می باشد، و نیز در ماده ۹ اشاره می کند به این که فرآیند تهیه برنامه عملی ملی باید با سایر اقدامات برای تدوین سیاست های ملی برای توسعه پایدار به طور متقابل مربوط باشد (دبیری و همکاران، ۱۳۹۷: ۶۶).

همچنین انجمن حقوق بین الملل کمیته‌ای تحت عنوان جنبه های حقوقی توسعه پایدار را تشکیل داد و در اعلامیه دهلی نو درباره اصول حقوق بین الملل توسعه پایدار، اصول هفتگانه ذیل الذکر را منتشر کرده است :

- ۱- وظایف دولت‌ها در زمینه تضمین استفاده پایدار از منابع طبیعی
- ۲- اصل فقرزدایی و رعایت انصاف و عدالت
- ۳- اصل مسئولیت مشترک اما متفاوت
- ۴- اصل رویکرد احتیاطی نسبت به سلامت انسانی، منابع طبیعی و اکوسیستم‌ها
- ۵- اصل مشارکت عمومی و دسترسی به اطلاعات
- ۶- اصل حکمرانی خوب
- ۷- اصل یکپارچگی و روابط متقابل اهداف اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی و حقوق بشری (ر.ک: جهانی پور و توحیدی، ۱۳۹۹: ۶۳۴).

به اعتقاد برخی پژوهشگران به منظور شناخت دقیق‌تر وضعیت توسعه پایدار در حقوق بین‌الملل به خصوص پس از تصویب اهداف توسعه پایدار در سال ۲۰۱۵ می‌توان از یک رویکرد چندجانبه بهره برد بدین نحو که باید توسعه پایدار را به عنوان هنجار بینابینی در نظر بگیریم. در واقع هنجارهای بینابینی در فواصل بین هنجارهای اولیه عمل می‌کنند (جهانی پور و توحیدی، ۱۳۹۹: ۶۴۱).

چنانکه در اسناد و بیانیه‌های بین‌المللی فوق‌الذکر تاکید شد در فرایند تکامل انسان، مرحله‌ای وجود دارد که انسان به کمک پیشرفت فناوری به شیوه‌های گوناگون و در نسبت غیر قابل پیش بینی، توانایی تغییر محیط زیست پیرامون خود را تحصیل کرده‌است. این وضعیت نه تنها تهدیدی برای انسان امروز است، بلکه موجب به خطر افتادن بقای بشر می‌شود. اما به هر حال، باید اذعان داشت که جامعه بین‌المللی توسعه پایدار را به عنوان یک الگوی غالب به منظور کیفیت زندگی مورد شناسایی قرار داده است.

نتیجه‌گیری

توسعه پایدار که در عرصه حقوق بین‌الملل اقتصادی مطرح می‌شود امری ضروری برای ادامه حیات اقتصادی کشورهاست و اصول آن در این شاخه از حقوق تبیین گردیده‌است. در واقع، توسعه پایدار مستلزم وجود یک سرمایه‌گذاری پایدار است و هنگامی می‌توان سرمایه‌گذاری خارجی را پایدار تلقی کرد که زمینه‌های اشتغال، تولید و اقتصاد مولد را فراهم نماید. اما آنچه که در بحث جذب سرمایه‌گذاری خارجی اهمیت دارد، حمایت‌های قانونی کشور میزبان از سرمایه‌گذار خارجی است که موجب امنیت فرایند سرمایه‌گذاری می‌گردد. نکته دیگر اینکه مسئولان اقتصادی یک کشور علاوه بر فراهم نمودن شرایط مناسب برای جذب سرمایه‌های خارجی باید اولاً بر توسعه محور بودن آن سرمایه‌گذاری تأکید داشته باشند و ثانیاً با برنامه‌ریزی‌های دقیق، این سرمایه‌گذاری را به سمت توسعه پایدار سوق دهند. اما نکته مهم‌تر این است که بعد از ایجاد یک توسعه پایدار، دغدغه اصلی باید بر تحقق «پایداری توسعه» باشد.

با توجه به قابلیت‌هایی که برای جمهوری اسلامی ایران و مناطق استراتژیک آن برشمردیم، بدیهی است که سرمایه‌گذاری‌های مستقیم خارجی در زمینه‌های مختلف می‌تواند منجر به ایجاد توسعه در این کشور شود. علاوه بر حوزه‌های اصلی سرمایه‌گذاری نظیر ترانزیت بین‌المللی، صنعت نفت، گاز و پتروشیمی، حوزه گردشگری و شیلات، محورها و زمینه‌های فرعی اما بسیار مهم دیگری نیز در سایر مناطق وجود دارد که می‌تواند به عنوان فرصت‌های سرمایه‌گذاری خارجی در ایران مطرح شده و موجب توسعه یافتگی بیشتر کشورمان شود.

برخی از این فرصت‌ها به صورت اجمالی عبارتند از:

- توسعه زیرساخت‌های صنعتی و بازرگانی
- گسترش سکونت‌گاه‌های مدرن
- مبادله منطقه‌ای و بین‌المللی دانش و فناوری
- مبادلات فرهنگی و توسعه‌ی صنایع دستی و گردشگری
- ارتقاء بهداشت، درمان و آموزش پزشکی
- توسعه کشاورزی و صنایع غذایی
- تأمین آب و برق پایدار
- افزایش امنیت سرمایه‌گذاری و توسعه‌ی همکاری‌های بین‌المللی اقتصادی.

اما ماحصل مهم بحث این است که بدانیم در عرف حقوق بین‌الملل اقتصادی، سرمایه‌گذار خارجی زمانی اقدام به پذیرش ریسک سرمایه‌گذاری در یک منطقه می‌نماید که کشور میزبان حمایت‌های همه‌جانبه‌ای را از او و سرمایه‌اش داشته باشد. این امر مستلزم تقنین هوشمندانه قانونگذار و اجرای صحیح آن توسط بازوی اجرایی یعنی دولت است. هنگامی که شرایط سرمایه‌گذاری فراهم باشد شرکت‌ها و حتی دولت‌های خارجی تمایل پیدا می‌کنند با رعایت قوانین داخلی کشور میزبان، سرمایه‌های خود را اعم از نقدی، انتقال تکنولوژی یا دانش فنی در اختیار توسعه پایدار آن منطقه قرار دهند. البته ایران در راستای جذب سرمایه‌گذار خارجی برای توسعه مناطق راهبردی نظیر مناطق مکران، چابهار و .... گام‌های مثبت و قابل تحسینی برداشته است. به عنوان نمونه، «سند توسعه منطقه ساحلی مکران» را به عنوان یک سند تحول آفرین، مختص همین منطقه تدوین نموده است. سند مذکور، مشتمل بر ۸ ماده است که با انجام اصلاحاتی به تصویب شورای عالی آمایش سرزمین هم رسیده و برای اجرای مفاد آن توسط سازمان برنامه و بودجه ابلاغ شده است.

در سند ابلاغی سازمان برنامه و بودجه کشور به نهادهایی نظیر سازمان بنادر و دریانوردی تصریح گردیده که منطقه مکران پتانسیل بالایی برای ایجاد صنایع پتروشیمی و صنایع بزرگ دارد و همچنین توانایی فراهم نمودن زمینه تولید و صادرات را نیز دارا می‌باشد. از سوی دیگر، یکی از عوامل مهم در توسعه منطقه مکران، توسعه برونزا می باشد که این عامل نیازمند تجهیز منابع و سرمایه‌گذاری ملی و بین‌المللی است و سند ابلاغی سازمان برنامه و بودجه توسعه درونزا و برونزا را به عنوان مکمل یکدیگر محسوب نموده است که می‌تواند توسعه

پایدار منطقه را ترسیم نماید. تقویت الگوها و فعالیت‌های توسعه‌ای دریامحور و ترویج آن‌ها بر مبنای اقتصاد دریایی، تشکیل شبکه‌ها و کریدورهای دریایی ملی و فراملی به مرکزیت مکران و اولویت بخشی به توسعه مبتنی بر بنادر از طریق تعیین عرصه‌های دارای اولویت توسعه بندرگاهی بخشی از سرفصل‌های مهم این سند است. بنابراین، شایسته است دولت و متولیان امر، به منظور توسعه اقتصادی پایدار در کشور، اولویت سرمایه‌گذاری را به سرمایه‌گذاران داخلی و بخش خصوصی واگذار کنند اما با توجه به اینکه بخش عمده‌ای از توسعه یافتگی مرهون وجود فناوری‌های به روز و پیشرفته می‌باشد، لذا باید در این زمینه نیز از سرمایه‌گذاری‌های خارجی نیز بهره‌برد؛ چراکه سرمایه‌گذاری خارجی فقط جنبه تزریق نقدینگی نبوده و انتقال تکنولوژی را نیز در بر می‌گیرد. بنابراین دولت می‌تواند با تسهیل فرایند سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی، در جهت توسعه پایدار اقدامات مؤثری انجام دهد. یافته‌های حاصل از سنجش راهبردهای جمهوری اسلامی طی سال‌های اخیر نشان می‌دهد که اولویت نخست متولیان، «هدایت توسعه پایدار در منطقه بر اساس استقرار مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی» است و اولویت‌های دوم و سوم آن‌ها نیز به ترتیب عبارتند از «استراتژی اصلاح سیاست‌های توسعه بر اساس مطالعات راهبردی» و «راه‌اندازی مکانیزم‌های مدیریت زیست محیطی».

منابع و مأخذ

- افراسیابی، مهران؛ پهلوانی، مصیب؛ حسین‌زاده، رمضان (۱۳۹۹)، بررسی اثردرآمدهای نفت بر همگرایی منطقه ای در اقتصاد ایران: رهیافت اقتصادسنجی فضایی، فصلنامه توسعه و سرمایه، دانشگاه شهیدباهنر کرمان، دوره پنجم، شماره ۲، صص ۱-۱۸.
- پورهاشمی، سیدعباس (۱۳۹۲) کلیات حقوق بین‌الملل محیط زیست، تهران: نشر دادگستر .
- تنومند، امین. (۱۳۹۳)، جغرافیای تاریخی و اقتصادی مکران در دوران سلجوقیان و ایلخانان (۷۳۶-۴۴۰ ه.ق)، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت معلم.
- تودارو، مایکل. (۱۳۸۸) . توسعه اقتصادی در جهان سوم، ترجمه غلامعلی فرجادی، تهران: سازمان برنامه و بودجه.
- جهانی‌پور، محمدرضا ؛ توحیدی، احمدرضا. (۱۳۹۹)، جایگاه توسعه پایدار در حقوق بین الملل

- باتأکید بر رویه دولت‌ها. فصلنامه مطالعات حقوق عمومی، دوره ۱۱، شماره ۲، ص ۶۲۷-۶۴۶
- حسینی گلزار، شقایق، (۱۳۹۶)، جایگاه توسعه پایدار در حقوق بین‌الملل سرمایه‌گذاری، تهران: مجد.
  - خوئینی، غفور، (۱۳۹۶)، حقوق شهروندی و توسعه پایدار، تهران: فرهنگ صبا.
  - دبیری، فرهاد؛ خلعتبری، یلدا؛ زارعی، سحر (۱۳۹۷) دست‌یابی به توسعه پایدار از منظر حقوق بین‌الملل محیط زیست، انسان و محیط زیست، دوره ۱۶، شماره ۱ - شماره پیاپی ۴۴، صفحه ۶۳-۷۳
  - روستا، فخر الضحی ۱۳۸۶، تحلیل مفهوم و الزامات توسعه پایدار در سند ژوهانسبورگ و تأثیر آن بر قوانین و مقررات زیست محیطی کشور، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته حقوق محیط زیست، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران.
  - زاهدی. شمس السادات، (۱۳۹۰) جهانی شدن و توسعه پایدار، فصلنامه مطالعات راهبردی جهانی شدن، دوره ۲، شماره ۳، صص ۱۰-۲۷.
  - زمانی، شیما. (۱۳۹۴) تحلیلی بر معنا و مفهوم پایداری اجتماعی شهری در چارچوب توسعه پایدار، سومین کنگره بین‌الملل عمران، معماری و توسعه.
  - سند چشم انداز ۱۴۰۴
  - سند توسعه منطقه ساحلی مکران.
  - شکیبایی، علیرضا؛ نجاتی، مهدی؛ حسین‌زاده، مریم (۱۴۰۰) واکنش اروپا در برابر خروج آمریکا از توافق‌نامه زیست‌محیطی پاریس؛ رویکرد نظریه بازی‌ها، فصلنامه توسعه و سرمایه، دانشگاه شهیدباهنر کرمان، دوره پنجم، شماره ۲، صص ۲۱۰-۲۳۰.
  - فراهانی فرد، سعید (۱۳۸۴)، درآمدی بر توسعه پایدار در عصر ظهور، مجله اقتصاد اسلامی. پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی. سال ۵، شماره ۲۰، صص ۱۰۵-۱۲۱.
  - قانون برنامه پنجساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران
  - قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی
  - قانون چگونگی اداره مناطق آزاد تجاری - صنعتی جمهوری اسلامی ایران
  - قانون حداکثر استفاده از توان فنی و مهندسی، تولیدی و صنعتی و اجرایی کشور در اجرای پروژه‌ها و ایجاد تسهیلات به‌منظور صدور خدمات
  - قانون رفع برخی موانع تولید و سرمایه‌گذاری
  - قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران
  - قنبری‌جهرمی، محمدجعفر (۱۳۹۵) سرمایه‌گذاری خارجی در پیچ و خم موانع حقوقی، مصاحبه با

روزنامه ایران ۱۳۹۵/۱/۳۱.

- کریمی هسنیجه، حسین؛ آقای، کیومرث (۱۳۸۶)، تأثیر آزادسازی تجارت بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی، فصلنامه توسعه و سرمایه، دانشگاه شهیدباهنر کرمان، سال اول، شماره ۱، صص ۱۳۳-۱۴۸.
- محمدپور زرنندی، حسین؛ طباطبایی مزدآبادی، سیدمحسن (۱۳۹۱) تأثیر جذب سرمایه گذاران داخلی و خارجی و مشارکت های مردمی بر توسعه پایدار شهر، مجله اقتصاد و برنامه ریزی شهری، سال چهارم شماره ۱۵.
- مشفق، زهرا. (۱۳۹۸)، مهندسی توسعه سواحل مکران از بندر جاسک تا بندر چابهار، امنیت بین الملل، پیاپی ۹، صص ۶۸-۸۰.
- نیکبخت، حمیدرضا؛ بیک محمدی، میثم؛ باقری، فرهاد، (۱۳۹۹)، رویکردی حقوقی به ترتیبات نوین در معاهدات سرمایه گذاری و تأثیر آن بر توسعه پایدار، مطالعات حقوق عمومی، دوره ۵۰، شماره ۱، صص ۲۱۷-۲۳۸.
- Cosbey, Aaron (2004). Lessons Learned on Trade and Sustainable Development: Distilling six years of research from the Trade Knowledge Network, International Institute for Sustainable Development: chapter 3.
- Dolzer, R.,(2008) "The Notion of Investment in Recent Practice" in S. Charnovitz,
- Munoz, Heraldo (1994). "The Green vs. Trade Debate in the Americas", Journal of Environment and Development.
- Rio Declaration on Environment and Development, 1992
- Stockholm Declaration on the Human Environment of the United Nation Conference on the Human Environment, 1972
- Titi, C. 'Investment Arbitration in Latin America' (2014) 30 ArbitrationInternational 357
- UNCTAD2007